

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента Герцюка Д.Д. на дисертаційне дослідження Рибак Тетяни Миколаївни

“Організація навчальної діяльності з української мови і літератури у шкільній освіті західної діаспори” (1945-1996 рр.),

представленого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Важливою інтегральною частиною українства була і залишається його діаспора, представники якої впродовж тривалого історичного часу зробили вагомий внесок у вирішення різноманітних проблем у царині освіти, науки, культури українського загалу. Волею обставин, розкидані по усіх континентах земної кулі, українці зуміли не тільки вистояти у нелегкій борні за свою національну ідентичність, але і стати джерелом знань, досвіду, культурних надбань для української спільноти загалом, сформувати феномен української еміграції та діаспори як унікального явища культури й історії України.

Упродовж останніх десятиліть актуальні питання життєдіяльності українського зарубіжжя в історичній ретроспективі знайшли своє відображення у чисельних наукових дослідженнях (монографіях, дисертаційних роботах, збірниках праць, енциклопедичних виданнях та ін.), стали предметом організації та проведення різноманітних конференцій, форумів, з'їздів, конгресів, інших форм зацікавлення з боку наукової громадськості.

Водночас константуємо, що попри високий рівень дослідження діаспорного питання, з огляду на реалії і виклики сьогодення існує необхідність подальшого об'єктивного аналізу глибинних процесів життєдіяльності української діаспори, вивчення та творче використання історичного досвіду організації та забезпечення різних сторін культурно-освітнього і наукового життя закордонних українців. Це в першу чергу стосується питання функціонування в умовах поліетнічного середовища головного атрибута національної ідентичності,

надважливого соціолінгвістичного та етнокультурного ресурсу самозбереження і самоусвідомлення українськості, якими виступають українська мова й українська словесність.

У даному контексті звернення дисертантки Рибак Т.М. до виявлення сутності й особливостей організації навчальної діяльності з української мови і літератури в освітній системі західної діаспори у другій половині ХХ ст. заслуговує на увагу.

Позиція автора у визначенні актуальності дослідження вірна. Науково-логічний апарат дисертації сформульований відповідно обраній темі, де чітко окреслені об'єкт, предмет, мета, завдання, новизна, теоретико-методологічні засади і практичне значення дослідження, запрезентовано комплекс використаних методів розв'язання визначених завдань.

Використання широкої джерельної бази, значної кількості науково-педагогічної літератури, періодичних видань, їх опрацювання, осмислення і узагальнення дозволило дисертанту достатньо повно відтворити цілісну картину організації навчальної діяльності з української мови і літератури у шкільній освіті західної діаспори у період 1945-1996 рр., виявити наявні проблеми і шляхи їхнього розв'язання.

Як засвідчив аналіз, визначені дисертантом основні завдання в цілому виконані. У першому розділі висвітлено історіографію теми дослідження із виокремленням окремих за проблемною ознакою груп джерел та визначено рівень її наукового осмислення, здійснено характеристику українських закладів освіти у західних державах світу з акцентом на основні країни поселення українців (США, Канада), окреслено специфіку їхньої діяльності, запропоновано авторську періодизацію розвитку шкіл українознавства в означений історичний період.

Автор нижню межу дослідження датує 1945 роком і з цим можна погодитися. По закінченню другої світової війни мала місце так звана друга хвиля політичної еміграції, коли понад 250 тис. українців спочатку опинилися в Австрії та Німеччині, переважно у так званих таборах для переміщених осіб, а

згодом наприкінці 1940 – на початку 1950-х років розселилися по різних континентах і країнах. Власне за відносно короткий час свого існування ці табори стали центрами громадського-політичної і духовно-культурної активності емігрантів, специфічними міні-суспільствами із притаманною їм таборовою культурою, яка залишила свій відбиток на укладі життя українських громад і після розселення їх у нових країнах. У результаті цих подій постали нові українські громади, зокрема у Австралії, суттєво зміцнилися наявні українські поселення в США, Канаді, Бразилії, Аргентині, що кінцево спричинилося до пожвавлення організованого життя західної української діаспори, виникнення нових освітньо-культурних і наукових центрів, молодіжних, жіночих, кооперативних організацій, формування координуючих органів, які поставили на порядок денний вирішення актуальних для життєдіяльності українців питань обстоювання національної і етнокультурної самобутності шляхом розбудови системи української освіти, збереження й культивування рідної мови.

Вищенаведені обставини є важливими для об'єктивного висвітлення організації навчання української мови і літератури як одного із найважливіших чинників протидії асиміляційним процесам, дієвого засобу залучення молодих поколінь до українського культурного масиву.

У другому розділі розкрито засадничі ідеї, на яких базувалося вивчення української мови та літератури, виокремлено й охарактеризовано такі принципи як науковості, гуманізації, системності, послідовності, співтворчості учителя й учня, народності та ін., представлено результати аналізу методики навчання з української мови та літератури. Цінними для висвітлення дидактико-методичного контексту засвоєння дітьми/учнями мовно-граматичного матеріалу є схарактеризовані автором послідовні етапи цього процесу: від вивчення літер в українських дошкільних закладах, навчання письму і читанню, формуванню умінь і навичок мовленнєвої діяльності у початкових школах, подальше стимулювання до вивчення української мови та її використання у процесі життєтворчості особистості.

Зроблено важливий висновок, що вся педагогічно-методична система

організації діяльності з української мови та літератури була центрована на формування в учнів світоглядних позицій, правил поведінки, морально-етичних норм, розвиток здібностей, вольових та емоційних якостей, що загалом векторувалося на досягнення головної дидактичної й виховної мети – творення всебічно розвиненої особистості учня-українця.

Слід віддати належне авторові дисертаційної роботи у багатогранному висвітленні навчально-методичного забезпечення процесу навчання рідної мови та літератури, передусім проблеми підготовки україномовної навчальної книги – букварів, читанок, підручників хрестоматій, збірник вправ та ін., діяльності та творчого доробку у цілій ділянці цілої низки прогресивних вчителів та освітніх діячів, сподвижників й натхненників розвитку рідномовного шкільництва українського зарубіжжя досліджуваного періоду – Івана Шклянки, Марії Дейко, Івана Боднарука, Дмитра Соловея, Костя Кисілевського, Лесі Кисілевської-Ткач та ін. Відзначимо творчий підхід дисертанта до здійснення змістово-структурного аналізу окремих навчальних видань, зокрема, читанок М. Дейко «Волошки», «Євшан-Зілля», засвідчуючи при цьому увиразнену україноцентричність видань, як потужне джерело формування любові до рідної землі, української мови, історії, народних традицій тощо.

Відзначимо й такий позитивний факт, як апелювання дисертантом у змісті роботи до праць видатних українських діячів і вчених – Івана Огієнка, Софії Русової, які приклали чимало зусиль до національного освідомлення і морального оздоровлення українського зарубіжного загалу, виробили чіткі орієнтири національної роботи – своєрідні катехизиси любові і пошанування рідної мови й літератури.

У третьому розділі дисертаційної роботи на належному науково-теоретичному рівні зацентровано увагу на висвітленні освітнього та виховного потенціалу навчання української мови та літератури в умовах полікультурного освітнього середовища, окреслено можливості використання теоретичних ідей та практичних напрацювань педагогів західної діаспори у сучасній освітньо-виховній системі України.

Загальні висновки науково обґрунтовані, вибудовані відповідно до поставлених завдань. На належному рівні підготовлено автореферат дисертації, у якому достатньо повно відображено її основні положення. Кількість наукових публікацій Рибак Т.М. – 14 одноосібних, з них – 5 статей у наукових фахових виданнях України, з яких три статті у виданнях, що включені до міжнародних науко метричних баз даних, їхній зміст відповідають прийнятим вимогам до виконання дисертаційних робіт. Якщо оцінювати дисертаційну роботу з точки зору її новизни, використання джерельної бази, застосування наукового інструментарію дослідження, рівня апробації, то є всі підстави вважати, що рецензована робота має наукову цінність, є завершеним, самостійно виконаним дослідженням, що розширює межі історико-педагогічного знання.

Водночас, слід *звернути увагу* дисертанта на *окремі дискусійні місця*, висловити деякі зауваження та побажання.

1. У тексті дисертації (с.36, 43, 54, 62, с.166 та ін.) авторка чимало уваги приділяє розвитку українського шкільництва загалом, так і питанням навчання української мови і літератури у таких країнах як Польща, Німеччина, Італія, Словаччина, які не означені як територіальні межі дослідження. Вважаємо, що для повноти відображення всього спектру освітньо-шкільного життя західної діаспори такий панорамний погляд може мати місце, проте, на наш погляд, було б ефектніше у таких випадках робити не самі по собі окремі територіальні «вкраплення», а здійснити спробу порівняння, пошуку спільного і відмінного, аналізу взаємозв'язків і т.п.

2. Є певні завваги до висвітлення автором джерельної бази дослідження. Задекларовані у вступі (с.26) як цінними для роботи зібрання інформаційних матеріалів Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України не знайшли відображення у списку використаних джерел, натомість тут подаються посилання на інші архіви, такі як Центральний державний архів зарубіжної україністики, Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Для повноти цієї позиції як у дисертації, так і авторефераті

варто не упускати цю важливу для історико-педагогічного дослідження категорію джерела.

3. Оскільки західна українська діаспора означеного історичного періоду не є явищем виключно цієї доби, а радше продовженням еволюційного розвитку, розпочатого у попередні десятиліття, то у роботі слід було б рельєфніше проаналізувати й виокремити, з однієї сторони, ті напрацювання, здобутки, сформовані певні традиції у царині навчання української мови і літератури, які були перенесені і примножені на даних територіях вже у досліджуваний період, а, з іншої, – відслідкувати, актуалізувати увагу на нових підходах, проявах нових тенденцій, що характеризували стан, здобутки і проблеми організації навчальної діяльності з українознавчих дисциплін в українському зарубіжжі у період другої половини ХХ ст.

4. На нашу думку, доречно було б у частині розкриття предмету дослідження більш повно звернути увагу на використанні, крім традиційних засобів забезпечення навчальної діяльності із української мови та літератури (підручники, навчальні та методичні посібники, читанки, хрестоматії та ін.), нових підходів до організації навчального процесу, побудованих на використанні інформаційних ресурсів – різних форм дистанційної освіти, новітніх форм організації навчання з використанням можливостей мультимедійних технологій, що активно започатковувалися в українознавчих студіях наприкінці 80- 90-х рр. ХХ ст., зокрема у США і Канаді, і назагал суттєво збагачували і осучаснювали методику навчання і викладання дисциплін.

5. Можна було б побажати авторові й більш змістовного наповнення додатків дисертаційної роботи. Робота б виграла у частині представлення у додатках, скажімо, змісту окремих начальних програм і підручників, їх титульних відбитків, вибірково відомостей про життя і діяльність яскравих представників українського освітянського загалу досліджуваного періоду, фотографічних матеріалів та ін., що для повноти розкриття поставленої дослідницької проблеми мають свою наукову цінність.

Однак висловлені побажання не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного Рибак Т.М. наукового дослідження. Аналіз дисертаційної роботи, автореферату та опублікованих праць Рибак Т.М. дають підстави зробити **наступний загальний висновок:**

дисертаційна робота “Організація навчальної діяльності з української мови і літератури у шкільній освіті західної діаспори” є цілісним, завершеним, самостійним історико-педагогічним дослідженням, яке має наукову новизну, важливе значення для теорії та історії національної освіти і виховання, відповідає вимогам МОН України до дисертаційних робіт і пп. 9, 11, 13-15 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. за № 567, а її автор – Рибак Тетяна Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
декан факультету педагогічної освіти
Львівського національного університету
імені Івана Франка


Д.Д.Герцюк

Підпис Д.Д. Герцюка підтверджую:

Вчений секретар
ЛНУ імені Івана Франка


доц. Грабовецька О.С.

